HUDUDIY TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH KO‘RSATKICHLARI TIZIMINI SHAKLLANTIRISH

Zuparova Nargiza Aribjanovna
Profi University Nodavlat Oliy ta’lim muassasasi, Xalqaro turizm menejmenti kafedra o’qtuvchisi.
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23211149

Annotatsiya. Tezisda hududiy turizm infratuzilmasining rivojlanish darajasini baholash uchun yaxlit ko‘rsatkichlar tizimi taklif etilgan. Tizim besh guruhga ajratilgan: transport, joylashtirish, turistik xizmatlar, raqamli va ijtimoiy-maishiy infratuzilma hamda barqarorlik. Xalqaro tajriba va O‘zbekiston turizmining so‘nggi statistikasi asosida ko‘rsatkichlarni yagona integral indeksga birlashtirish usuli asoslangan. Maqsad -hokimliklar va investorlarga “qaysi hududda nimaga mablag‘ kerak?” degan savolga raqamlar bilan javob berish.

Kalit so‘zlar: hududiy turizm, turizm infratuzilmasi, ko‘rsatkichlar tizimi, integral indeks, joylashtirish vositalari, transport ochiqligi, barqaror turizm.

Kirish. Sayyoh bir shaharni tanlar ekan, u faqat tarixiy obidalarni emas, balki yo‘lning qulayligini, toza mehmonxonani, internetni va oddiy sanitariya shoxobchasini ham hisobga oladi. Demak, hududning turistik jozibasi ko‘p jihatdan uning infratuzilmasiga bog‘liq. O‘zbekiston turizmi so‘nggi yillarda misli ko‘rilmagan sur’atda o‘smoqda. 2025-yilda mamlakatga 11,7 million xorijiy turist kelgan, bu oldingi yilga nisbatan 116,1 foiz demakdir; yil davomida hududlarda 1 023 ta yangi joylashtirish vositasi ishga tushirilib, ularning umumiy soni 6 921 taga, o‘rinlar soni esa 185,6 mingtaga yetgan. 2026-yilning yanvar–avgust oylarida esa 9,1 million sayyoh tashrif buyurgan, turistik xizmatlar eksporti 4,6 mlrd dollarga yetgan. 2030-yilgacha turistlar oqimini 20 millionga yetkazish rejalashtirilgan. Biroq bu o‘sish hududlar bo‘yicha bir tekis emas. Samarqand, Buxoro va Xiva sayyohlar bilan to‘lib-toshgan bir paytda, Qashqadaryo, Surxondaryo yoki Jizzax kabi viloyatlarning ulkan salohiyati to‘liq ochilmagan. Har bir hududning infratuzilmasini bir xil mezonlar bilan o‘lchaydigan ko‘rsatkichlar tizimi bo‘lmasa, mablag‘larni to‘g‘ri taqsimlash qiyin.

Asosiy qism: hududlardagi muammolar va xalqaro tajriba Amaldagi statistik hisobot asosan natija ko‘rsatkichlarini -turistlar soni va eksport hajmini -qayd etadi. Bu raqamlar muhim, ammo ular hududda nima yetishmayotganini ko‘rsatmaydi. Hududiy darajada quyidagi muammolar kuzatiladi: Ma’lumotlarning tarqoqligi. Transport, mehmonxona, aloqa va kommunal xizmatlar haqidagi ma’lumotlar turli idoralarda yuritiladi va bitta baholashda birlashtirilmaydi.

Miqdor sifatdan ustun. O‘rinlar soni o‘sayotgan bo‘lsa-da, ularning band bo‘lish darajasi, xizmat sifati va mavsumiylik kam o‘lchanadi. Hududlararo nomutanosiblik. Sayyohlar oqimi bir necha shaharda to‘planadi, boshqa hududlarda esa infratuzilma investorni kutib turadi. Barqarorlikning e’tibordan chetda qolishi. Chiqindi, suv va ekologik yuklama ko‘rsatkichlari turizm rejalarida deyarli hisobga olinmaydi.

Xalqaro tajribada bu masala tizimli hal etilgan. Jahon iqtisodiy forumining Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksi (TTDI 2024) 5 ta o‘lchov, 17 ta ustun va 102 ta individual ko‘rsatkichdan iborat; uning “Infratuzilma va xizmatlar” o‘lchovi havo transporti, yer usti va port infratuzilmasi hamda turistik xizmatlar infratuzilmasi kabi uchta ustunni o‘z ichiga oladi. Indeks mualliflari muhim bir xulosaga kelgan: havo yo‘llari sig‘imi, kapital investitsiyalar va xizmat unumdorligi kabi taklif omillari tez o‘sayotgan talabga doim ham yetib ulgurmayapti. Bu xulosa O‘zbekiston uchun ham dolzarb: turistlar soni yiliga 15–20 foizga o‘sayotgan sharoitda infratuzilma ortda qolsa, sayyoh qoniqishi pasayadi. Shu sababli xalqaro yondashuvni hududiy darajaga moslashtirish zarur.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

Taklif etilayotgan ko‘rsatkichlar tizimi. Taklif etilayotgan tizim 5 guruh va 20 ta ko‘rsatkichdan iborat. Ko‘rsatkichlar mavjud statistika manbalaridan olinishi mumkin, ya’ni yangi so‘rovnomalar uchun katta xarajat talab etilmaydi.

Guruh	Asosiy ko‘rsatkichlar	Birlik
1. Transport	Haftalik reyslar; yo‘llar sifati; obyektgacha yetib borish vaqti	reys, %, soat
2. Joylashtirish	1 000 aholiga o‘rinlar; o‘rinlar bandligi	o‘rin, %
3. Turistik xizmatlar	Turoperatorlar; gidlar; axborot markazlari	dona, kishi
4. Raqamli va maishiy	Internet qamrovi; sanitariya shoxobchalari	%, dona
5. Barqarorlik	Mavsumiylik koeffitsienti; investitsiya samaradorligi	koeff., so‘m

Ko‘rsatkichlar turli birliklarda bo‘lgani uchun avval 0 dan 1 gacha me’yorlanadi, so‘ngra guruh vaznlari asosida yagona integral indeksga birlashtiriladi:

$$I_h = \sum_{j=1}^{5} w_j \cdot \frac{1}{n_j} \sum_{i=1}^{n_j} \frac{x_{ij} - x_{ij}^{\min}}{x_{ij}^{\max} - x_{ij}^{\min}}, \qquad \sum_{j=1}^{5} w_j = 1$$

Bu yerda I_h -h-hududning integral indeksi, x_ij -j-guruhdagi i-ko‘rsatkich qiymati, w_j - ekspertlar baholashi asosida aniqlangan guruh vazni. Salbiy yo‘nalishdagi ko‘rsatkichlar (masalan, mavsumiylik yoki yetib borish vaqti) teskari me’yorlanadi. Indeks natijasiga ko‘ra hududlar uch toifaga ajratiladi: rivojlangan (0,7 dan yuqori), o‘rtacha (0,4–0,7) va ustuvor qo‘llab-quvvatlanadigan (0,4 dan past). Eng muhimi, indeks hududning qaysi guruhda orqada qolayotganini ko‘rsatadi: bir viloyatga mehmonxona emas, yo‘l kerak bo‘lishi, boshqasiga esa aksincha bo‘lishi mumkin.

Xulosa. O‘zbekiston turizmi tez o‘smoqda, ammo bu o‘sishni barcha hududlarga yetkazish uchun infratuzilmani aniq o‘lchash zarur. Taklif etilgan 5 guruh va 20 ko‘rsatkichdan iborat tizim hamda integral indeks quyidagi imkoniyatlarni beradi: hududlarni bir xil mezon bilan solishtirish va “zaif bo‘g‘in”ni aniqlash; davlat va xususiy investitsiyalarni haqiqiy ehtiyojga qarab yo‘naltirish; hokimliklar faoliyatini turistlar soni bilangina emas, sayyohga yaratilgan sharoit bilan baholash. Tizimni avval bitta viloyatda, masalan, Qashqadaryoda sinovdan o‘tkazib, so‘ng respublika miqyosida joriy etish maqsadga muvofiq. Zero, sayyohni bir marta jalb qilish mumkin, uni qayta qaytarish esa faqat qulay va samimiy muhit orqali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2023.
2. 2025-yil -turizm sohasida yangi bosqich va yuqori natijalar yili. – O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi, 2026.
3. O‘zbekistonga 8 oyda 9,1 mln xorijiy sayyoh tashrif buyurdi. – Anhor.uz, 2026.
4. O‘tgan yili O‘zbekistonga 11,5 million turist kelgan. – Anhor.uz, 2026.
5. O‘zbekistonga 11 oyda 10,7 mln xorijiy sayyoh tashrif buyurdi. – Anhor.uz, 2025.
6. World Economic Forum. Travel & Tourism Development Index 2024: Index overview. – weforum.org, 2024.
7. World Economic Forum. Travel & Tourism Development Index 2024: Index results overview. – weforum.org, 2024.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.